

Курта Є. О.

кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.137

МОЖЛИВОСТІ УКЛАДАННЯ КОМПРОМІСУ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ

Розглянуто можливості укладання компромісу на досудовому слідстві під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій. Визначено тактичні прийоми досягнення компромісу під час проведення огляду, освідчування особи, обшуку, слідчого експерименту.

***Ключові слова:** досудове розслідування, компроміс, слідча (розшукова) дія, тактичний прийом.*

Постановка проблеми. Про доцільність укладання компромісу у кримінальному провадженні, зокрема під час проведення слідчих (розшукових) дій, свідчить зарубіжний досвід європейських країн. Застосування компромісу у західному суспільстві набуло інструментального змісту як засобу досягнення практичних цілей, що сприяють вирішенню основних завдань протидії злочинності. Досягнення компромісу стає можливим лише після досягнення певних домовленостей між суб'єктами – учасниками компромісної угоди. Така форма компромісу зосереджує увагу на суб'єктивних вольових аспектах, свідомому й цілеспрямованому зближенні позицій сторін, а також регулює суперечливі погляди [1, с. 27].

Після набуття чинності 20 листопада 2012 року Кримінального процесуального кодексу України розширилися можливості укладання компромісу на стадії досудового розслідування, зокрема під час проведення слідчих (розшукових) дій, але тактичні прийоми досягнення недостатньо ґрунтовно розглянуті у науковій літературі і викликають низку запитань у практичній діяльності працівників слідчих підрозділів.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Дослідження окремих аспектів укладання компромісу під час проведення слідчих (розшукових) дій на стадії досудового розслідування проводилися О.Я. Баєвим, А.Н. Васильєвим, В.О. Образцовим, М.В. Салтевським, Г.О. Усатим, В.Ю. Шепітьком та іншими вченими.

Мета статті полягає у дослідженні тактичних прийомів укладання компромісу під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій на стадії досудового розслідування.

Виклад основного матеріалу. Погоджуючись з думкою В.О. Образцова, який зазначає, що договірні відносини між підозрюваними та їх захисниками, з одного боку, та правоохоронними органами – з іншого, реалізуються вже протягом довгого часу [2, с. 199], можна припустити, що ці

відносини укладаються саме за допомогою тактичних прийомів, які слід вважати прийомами укладання компромісу.

Під тактичними прийомами укладання компромісу під час проведення слідчих (розшукових) дій слід вважати найбільш доцільні дії щодо пропозиції та надання поступок з боку слідчого в обмін на обов'язкове виконання учасниками досудового слідства окремих зобов'язань, спрямованих на досягнення поставленої мети.

У межах нашої статті спробуємо розглянути порядок досягнення компромісу між сторонами кримінального провадження під час проведення окремих слідчих (розшукових) дій.

В першу чергу розглянемо можливості укладання компромісу під час проведення одного з видів огляду – огляду місця події. У літературі існує думка про те, що це найближче за часом та простором зіткнення слідчого з подією злочину, яке уможливорює встановити звичайний обсяг доказів, що стосуються всіх елементів складу злочину [3, с. 35].

Огляд місця події – це єдина слідча дія, яка у невідкладних випадках може бути проведена до внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР. Під невідкладними слід розуміти такі випадки, коли зволікання з оглядом може призвести до негативних наслідків для кримінального провадження – зникнення слідів кримінального правопорушення, об'єктів, які можуть стати згодом речовими доказами, зміни обстановки тощо [4, с. 603–604].

Можна зазначити, що якісне та своєчасне проведення огляду міста події – перший крок до успішного розслідування злочину. Але при проведенні зазначеної слідчої дії можуть виникнути певні труднощі, усунути які можна за допомогою компромісу. Так, у випадку огляду житла чи іншого володіння особи відбувається вимушене втручання в особисте життя, яке спричиняє додаткові незручності для потерпілого, який постраждав від злочину. Статті 30 та 32 Конституції України захищають особу від втручання в її особисте життя та гарантують недоторканність її житла. Відповідно до ч. 2 ст. 237 та ч. 2 ст. 234 КПК України, огляд житла чи іншого володіння особи проводиться на підставі ухвали слідчого судді. Але законодавець у ч. 1 ст. 233 КПК України передбачив можливість проведення огляду житла чи іншого володіння особи за добровільною згодою володаря.

Іноді можуть виникнути випадки, коли потерпіла від злочину особа буде проти огляду її житла чи іншого володіння, хоча саме в ньому відбулася подія злочину. У цьому випадку за допомогою компромісу можна досягти порозуміння з потерпілою особою і отримати згоду на проведення огляду міста події. З цією метою слідчий повинен роз'яснити, що огляд місця події дуже необхідний для досягнення позитивних результатів у розслідуванні злочину. Крім того, завірити особу, що при огляді жилого приміщення буде вжито усі заходи для забезпечення охорони особистого життя. Взаємність поступок у цьому випадку буде полягати у тому, що особа, добровільно дозволяючи огляд місця події – жилого приміщення, отримує додаткову гарантію забезпечення охорони особистого життя, яка буде полягати у тому, що огляд місця

події не буде виходити за межі тих об'єктів, які безпосередньо стосуються події злочину.

Застосування такого компромісу ґрунтується, насамперед, на морально-етичних нормах. Практика підтверджує схильність потерпілих до допомоги слідчим органам.

Розглянемо наступну слідчу (розшукову) дію – освідування особи. Освідування – це слідча дія, що полягає в огляді підозрюваного, свідка чи потерпілого для виявлення на їхньому тілі слідів кримінального правопорушення або особливих примет, якщо для цього не потрібно проводити судово-медичну експертизу. Освідування здійснюється на підставі постанови прокурора та, за необхідності, за участю судово-медичного експерта або лікаря.

Особливістю проведення освідування є те, що, відповідно до ч. 3 ст. 241 КПК України, законодавець передбачає можливість проведення його у примусовому порядку у випадку відмови особи пройти добровільно.

Ця слідча дія неминуче пов'язана з правом на недоторканність особи, яка піддається огляду, що покладає на слідчого, прокурора обов'язки правового і морального характеру. Оскільки об'єктом освідування є тіло людини, то основними вимогами морального характеру при його проведенні є повага до честі і людської гідності особистості. Кримінально-процесуальний закон прямо забороняє здійснювати під час проведення освідування дії, які принижують честь і гідність людини або небезпечні для її здоров'я.

У випадку проведення освідування підозрюваного, добровільної згоди підозрюваного на участь в освідуванні можна досягти за допомогою компромісу, роз'яснивши особі можливість проведення примусового освідування у разі відмови від добровільного та запропонувати компромісне рішення на підставі взаємних поступок: з боку особи – добровільна згода на участь в освідуванні, а з боку слідчих органів – незастосування примусу та врахування цієї згоди як допомоги слідству.

Крім того, законодавець у ч. 2 ст. 241 прямо передбачив, що освідування, яке супроводжується оголенням освідуваної особи, здійснюється особами тієї ж статті, за винятком його проведення лікарем і за згодою особи, яка освідується. Слідчий, прокурор не мають права бути присутніми при освідуванні особи іншої статті, коли це пов'язано з необхідністю оголювати особу, що підлягає освідуванню.

Для отримання добровільної згоди особи, яка підлягає освідуванню з оголенням тіла, слідчий може запропонувати укладання компромісу та в обмін на добровільну згоду на проведення цієї слідчої дії запропонувати таке:

- провести освідування за допомогою вказаного особою лікаря;
- надати додаткові гарантії, що при проведенні освідування будуть забезпечені конституційні права людини, зокрема її право на таємницю приватного життя;
- не застосовувати для фіксування результатів освідування засобів фото- та відеозйомки.

Наступною слідчою (розшуковою) дією, під час проведення якої існують певні особливості укладання компромісу, є обшук, сутність якого полягає у виявленні та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знарядь кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб.

Під обшуком мається на увазі процесуальне примусове обстеження приміщень, місцевості, окремих осіб з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте в результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб [4, с. 592].

Перед обшуком слідчий пред'являє особі, яка володіє житлом чи іншим володінням, а за її відсутності – іншій присутній особі, ухвалу слідчого судді про проведення обшуку та вручає копію. Особа, яка проводить обшук, зобов'язана роз'яснити особам, присутнім під час обшуку, їхні права та обов'язки, що відповідають їх процесуальному статусу. Доцільним уявляється запропонувати присутній особі добровільно видати зазначені в ухвалі предмети, майно або вказати місце, де переховується розшукувана особа чи знаходиться труп [4, с. 599].

Прийом компромісу, заснований на такому порядку, зазвичай є ширшим від формальної, процесуальної вимоги. Розкриваючи доцільність добровільної видачі, слідчий роз'яснює особі можливість укладання компромісу, сутність якого буде полягати у тому, що у разі добровільної видачі обшук проводиться не буде. Під час укладання такого компромісу виграють обидві сторони.

Але, незважаючи на те, що слідчий може обмежитися вилученням добровільно виданих предметів та не продовжувати подальших пошуків у випадку, якщо немає підстав вважати, що може мати місце укриття інших предметів, що розшукуються, слідчий, укладаючи такий компроміс, має бути обережним. Як зазначає В.Ю. Шепітько, добровільна видача в деяких випадках пов'язана з наміром: видачею частини компрометуючих матеріалів перешкодити виявленню основної, більш важливої частини; видачею документів або предметів запобігти вилученню значних сум грошей або цінностей; запобігти виявленню слідів та речових доказів за іншою або іншими справами [5, с. 165].

Погоджуючись з О.Я. Баєвим, зазначимо, що доцільно не проводити подальші пошуки у випадках, коли:

- проведення обшуку направлене на вилучення певних предметів, цінностей або документів у осіб, які прямо не причетні до скоєного злочину;
- проведення обшуку в осіб, злочинна діяльність яких, як переконаний слідчий на даний момент, обмежена окремим конкретним епізодом (або епізодами), які пов'язані з розшукуваними предметами або документами [6, с. 72].

У деяких випадках для укладання компромісу є ефективним прийом, який пов'язаний із роз'ясненням необхідності надання допомоги органам ро-

зслідування. Слідчий пояснює особі, що його присутність при обшуку виконує функцію не протидії, а надання допомоги у встановленні істини і є гарантією його інтересів [7, с. 58]. Таким чином, слідчий пропонує взаємні поступки, сутність яких полягає у тому, що особа надає допомогу у проведенні обшуку, яка буде розцінена як активна допомога слідству й надалі може бути врахована як пом'якшуюча обставина.

Під час проведення обшуку є можливість прийняти компромісне рішення, підґрунтям якого є право слідчого відмикати приміщення та сховища, у випадку відмови особи добровільно їх відкрити. У випадку такої відмови, з метою укладання компромісу, слідчий роз'яснює особі, що він має право примусово відмикати усі приміщення та сховища під час обшуку, що зазвичай пов'язано з пошкодженням майна. І цього можна уникнути за допомогою надання взаємних поступок: для запобігання спричинення збитків у вигляді пошкоджених замків або запорів (яке повинне бути мінімальним) особа повинна погодитися добровільно відімкнути приміщення або сховища.

Укладання компромісу також може бути корисним і у випадку проведення обшуку у приміщеннях загального користування (комунальних квартирах, гуртожитках, готелях), який має свої процесуально-етичні особливості, недотримання котрих нерідко призводить до порушення прав і свобод громадян. Якщо обшук проводиться в одного із мешканців комунальної квартири, то слідчий обстежує лише приміщення, зайняте ним. Якщо в цій кімнаті (номері готелю) проживає ще громадянин, то обшук його речей, ліжка, тумбочки, відділень у шафі, валізи не допускається.

Досягнення компромісу може бути корисним при необхідності обстежити речі особи, що проживає разом із обшукуваним. У такому випадку слідчий пропонує їй самостійно оглянути свої речі з метою виявлення предметів, що не належать їй. В разі відмови виконати ці вимоги слідчий виносить постанову і без санкції суду проводить обшук в особи, яка відмовилася, що тягне за собою зайву витрату часу та втручання у сферу особистого життя цієї особи.

Аналогічні прийоми застосовуються під час проведення обшуків у кухнях, сараях, коридорах, підвалах загального користування декількох громадян. Зазвичай, на кухню комунальної квартири слід запросити всіх господарок, провести обшук речей лише обшукуваного, а іншим запропонувати самим оглянути свої шафки, сміттеві відра. У випадку відмови – провести їх огляд самостійно [8, с. 171].

Існують також певні особливості при застосуванні прийомів, спрямованих на укладання компромісу при проведенні такої важливої слідчої дії, як слідчий експеримент.

Слід зазначити, що слідчий експеримент проводиться шляхом відтворення дій, обстановки, обставин певної події або проведення необхідних дослідів чи випробувань.

Сутність відтворення дій, обстановки, обставин певної події полягає у тому, що особа, чії показання перевіряються, вказує місце, де відбувалися ті чи інші події, пов'язані з розслідуваним злочином, про які вона раніше пові-

домляла у своїх показаннях на допиті, а слідчий встановлює відповідність показань фактичній обстановці та фактичним результатам [3, с. 29].

На практиці може виникнути така ситуація, коли особа (наприклад підозрюваний) дає правдиві показання та бажає сприяти розслідуванню, але коли слідчий запропонував їй виїхати на місце вчинення кримінального правопорушення та провести там відтворення дій, вона категорично відмовилася. Така відмова може бути викликана, наприклад, почуттями сорому та небажанням знову опинитися на місці скоєного кримінального правопорушення або іншими причинами.

Часто проведення слідчого експерименту має важливе значення для забезпечення повноти та об'єктивності розслідування [9, с. 3]. У такому випадку слідчий повинен об'єктивно з'ясувати причину відмови від проведення слідчої дії, та залежно від результатів, запропонувати вирішити це питання компромісним шляхом. Поступки з боку слідчого можуть бути такими: створення умов, коли особа добровільно погодиться взяти участь у цій слідчій дії. Цього можна досягти за допомогою таких прийомів:

- запропонувати провести відтворення дій, обстановки, обставин певної події таким чином та у таких умовах, які максимально будуть відповідати вимогам особи, яка відмовляється брати у ньому участь. Наприклад, коли кримінальне правопорушення було скоєно на підприємстві і в робочий час, там знаходяться особи, яких знає підозрюваний і саме це є перешкодою для погодження на проведення зазначеної слідчої дії, можна запропонувати провести її у неробочий час або у вихідний день. Або коли підозрюваний знайомий з власником квартири та саме зустріч з ним є перешкодою для добровільного погодження на проведення, можна провести слідчу дію у відсутності потерпілого з участю іншого повнолітнього члена сім'ї;

- провести відтворення дій, обстановки, обставин певної події в іншому місці, змодельовавши необхідну обстановку.

Висновки. Під тактичними прийомами укладання компромісу під час проведення слідчих (розшукових) дій слід вважати найбільш доцільні дії щодо пропозиції та надання поступок з боку слідчого в обмін на обов'язкове виконання учасниками досудового слідства окремих зобов'язань, спрямованих на досягнення поставленої мети. Використання тактичних прийомів компромісу, що застосовуються під час проведення слідчих (розшукових) дій, сприяють досягненню їх мети.

Бібліографічні посилання

1. Усатий Г.О. Кримінально-правовий компроміс / Г.О. Усатий. – К., 2001.
2. Образцов В.А. Выявление и изобличение преступника / В.А. Образцов. – М., 1997.
3. Васильев А.Н. Тактика отдельных следственных действий / А.Н. Васильев. – М., 1981.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар : у 2 т. / Є.М. Блажівський, Ю.М. Грошевий, Ю.М. Дьомін та ін.. ; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, А.В. Портнова – Х., 2012. – Т. 2.
5. Шепитько В.Ю. Теоретические проблемы систематизации тактических приемов в криминалистике / В.Ю. Шепитько. – Х., 1995.

6. Баев О.Я. Тактика следственных действий : учебное пособие / О.Я. Баев. – Воронеж, 1995.
7. Коновалова В.Е. Обыск: тактика и психология : учеб. пособие / В.Е. Коновалова, В.Ю. Шепитько. – Х., 1997.
8. Салтевський М.В. Криміналістика : підручник: у 2 ч. / М.В. Салтевський. – Х., 2001. – Ч. 2.
9. Васильев А.Н. Воспроизведение показаний на месте при расследовании преступлений / А.Н. Васильев, С.С. Степичев. – М., 1959.

Курта Е. А. Возможность достижения компромисса во время проведения следственных (розыскных) действий. Определены возможности достижения компромисса на досудебном следствии во время проведения отдельных следственных (розыскных) действий. Рассмотрены тактические приемы достижения компромисса во время проведения осмотра, освидетельствования, обыска, следственного эксперимента.

Ключевые слова: досудебное расследование, компромисс, следственное (розыскное) действие, тактический прием.

Kurta Ye. O. Possibility of reaching a compromise during investigative (search) action. The paper studies tactics laying compromise during certain investigative (search) actions under preliminary investigation.

In conclusion tactical methods of compromise during the investigation (search) action is the most appropriate action on the proposal and grant concessions on the part of the investigator in exchange for mandatory pre-trial participants perform specific commitments aimed at achieving this goal.

The article deals with tactics that can be used during certain investigations, namely during the review, examination of a person, search, investigative experiment.

If given home or other property, is forced invasion of privacy which causes additional distress to the victim, the victim of crime. In this case, using the compromise agreement can be achieved with the injured person and obtain consent to review the events of the city. To this end, the investigator must explain that viewing the scene is very necessary to achieve positive results in the investigation of crime. In order to assure that the person at the examination premises will take all measures to ensure the protection of privacy. Reciprocity concessions in this case would be to so that the person voluntarily allowing viewing the scene – dwelling receives additional guarantees of privacy.

Consent to participate in examination can be achieved through compromise, explaining face the possibility of forced examination in case of failure of voluntary and offer a compromise based on mutual concessions, of the person – a voluntary consent to participate in examination, and by investigating authorities – not coerced and consideration of this agreement as aid the investigation.

During a search of revealing the feasibility of voluntary extradition investigator explains the person entering into a compromise, the essence of which will be to the fact that in the case of voluntary extradition search will be closed.

Keywords: pretrial investigation, compromise, investigation (search) action, tactic.

Надійшла до редакції 22.01.2015